

Riemens, M. J., *De passie voor vrede. De evolutie van de internationale politieke cultuur in de jaren 1880-1940 en het recipiëren door Nederland* (Dissertatie Groningen 2005, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2005, 528 blz., €35,-, ISBN 90 6707 600 7).

De dissertatie van de Groningse universitair docent Michael Riemens over de ontwikkelingen in de internationale politieke cultuur bestrijkt volgens de ondertitel de gehele periode 1880-1940. De nadruk ligt daarbij vooral op de roerige jaren twintig en het effect van de Eerste Wereldoorlog. De ‘passie voor vrede’ heeft met die oorlog natuurlijk ook alles te maken. Het verwijst ook naar het liberale internationalisme van rond de eeuwwisseling, van de beide Haagse vredesconferenties.

De centrale lijn die door het boek loopt is die van de veranderde politieke cultuur in die periode en hoe ook Nederland daarbinnen functioneerde. Riemens wil niet alleen kijken naar hoe die politieke cultuur in Nederland veranderde, maar nadrukkelijk de internationale ontwikkelingen in het bedrijven van en denken over internationale betrekkingen er bij betrekken. Of, zoals Riemens het zelf bescheiden in de inleiding verwoordt: ‘In deze studie zal ... slechts een begin worden gemaakt met de historische herwaardering van bepaalde stijlelementen van de internationale politieke cultuur van de decennia rond 1920.’ (16) Nieuwe aspecten in het bedrijven van buitenlandse politiek waren bijvoorbeeld de topeverleggen, de persconferenties en de adviescommissies. Buitenlandse politiek is sinds de Eerste Wereldoorlog geen zaak meer van het hof en enkele diplomaten, maar werd veel meer een mediaspektakel dat ook op de binnenlandse verhoudingen – vooral in de democratieën – een belangrijke invloed kon hebben.

De invloed van de Eerste Wereldoorlog is dan ook, zoals Riemens terecht benadrukt, bijzonder groot op de manier waarop de internationale politieke cultuur vorm krijgt. Opvallend is dat de boeken van Margaret Macmillan en Zara Steiner over respectievelijk de conferentie van Versailles en de internationale politiek in het interbellum in het algemeen in de bibliografie ontbreken. Dit is jammer, juist omdat zij ook veel aandacht besteden aan de manier waarop de democratische leiders buitenlandse politiek bedreven. Ook op studies uit de zogenoemde ‘Péronne’-school over de Eerste Wereldoorlog en de mentale en culturele gevolgen daarvan gaat Riemens niet in. Het zou echter interessant geweest zijn eens te kijken in hoeverre de ideeën van bijvoorbeeld Anette Becker en Stéphane Audoin-Rouzeau, en ook van John Horne nog meer scherpte hadden kunnen geven aan het onderzoeken van de veranderende politieke cultuur in deze periode. In hoeverre zijn bijvoorbeeld de verwijzingen naar ‘vrede’, ‘recht’ en andere termen uit wat Riemens terecht het vocabulaire van de al oudere juridische, pacifistische en liberaal-internationalistische traditie noemt niet (deels) van betekenis veranderd doordat deze woorden in de Eerste Wereldoorlog als propaganda-idealen gebruikt werden? En hoe verhoudt de manier waarop de grote leiders deze woorden gebruiken tijdens de conferentie van Versailles en in de jaren daarop zich tot de processen van culturele demobilisatie die in de verschillende samenlevingen plaatsvonden? Werden het van propagandaleuzen, begrippen die pasten in een meer revisionistisch debat? Maar wellicht zijn dit vragen voor vervolgonderzoek.

Riemens heeft evenwel een fabelachtige hoeveelheid archiefmateriaal bekeken. Over allerlei internationale samenwerkingsverbanden, clubs en instituten van toen heeft hij informatie gevonden en weet dit te plaatsen in de nieuwe politieke cultuur. In het tweede hoofdstuk beschrijft hij uitgebreid hoe in de negentiende en vroege twintigste eeuw nieuwe ideeën opkwamen over de internationale politiek. Riemens onderzoekt daartoe bijvoorbeeld de Haagse Vredesconferenties en verschillende pacifistische bewegingen, maar ook de ontwikkeling en opkomst van lobbygroepen en denktanks. Na de Eerste Wereldoorlog zijn het in hoofdstuk 3 de glimlachende wereldleiders die met oog en gevoel voor de noden van journalisten buitenlandse politiek bedrijven. Tegelijkertijd nemen de nieuwe bovennationale instellingen zoals het Internationaal Intermediair Instituut te Den Haag een steeds belangrijker plaats in wanneer het aankomt op het voorbereiden en uitwerken van de internationale samenwerking. In de hoofdstukken 5 en 6 staan respectievelijk voorbeelden van intellectuele samenwerking en de opkomst van internationale betrekkingen als een wetenschap centraal. Het omvangrijke boek kent geen echte conclusies, maar eindigt in een slotbeschouwing.

Een passage uit hoofdstuk 4 kan echter als treffend voorbeeld gelden voor de manieren waarop Nederlandse politici en amtenaren functioneerden binnen de nieuwe stijl van politiek bedrijven. Riemens beschrijft hoe minister van Buitenlandse Zaken H.A. van Karnebeek in de winter van 1921-1922 Nederland vertegenwoordigde op de conferentie van Washington. Van Karnebeek had tijdens de vredesbesprekingen in Versailles al laten blijken goed uit de voeten te kunnen met de nieuwe manier van politiek bedrijven. Hoewel hij in Amerika smalend neerkeek op het ‘sentimentele’ en opgeklopte gedoe rond de conferentie, wist hij zich ook hier goed aan te passen. Zo nodigde hij bijvoorbeeld vooraanstaande journalisten uit voor een dineetje of een borrel en liet daarbij de drank overvloedig vloeien (en dat in het drooggelegde Washington!). Riemens laat zien dat de uitkomsten van de conferentie Van Karnebeek minder gunstig deden stemmen dan in de literatuur vaak is aangenomen. De afspraken die gemaakt waren over de Stille Oceaan waren niet per se gunstig voor de Nederlandse koloniale belangen.

Het is echter wel al opmerkelijk dat Nederland in Washington vertegenwoordigd was. Nederland speelde natuurlijk door Nederlands-Indië aan de andere zijde van de wereld een zekere rol. Maar Van Karnebeeks aanwezigheid was zeker niet vanzelfsprekend: dat Nederland mocht aanschuiven bij een overleg dat buiten de Volkenbond omging en in feite uit de voormalige geallieerde en geassocieerde mogendheden bestond, lag in die tijd helemaal niet zo voor de hand. Riemens laat zien dat Van Karnebeek en zijn staf blijkbaar goed aangepast waren aan de nieuwe politieke cultuur. Dat is interessant want in Nederland waren tijdens de Eerste Wereldoorlog velen maar wat bang geweest dat Nederland niet alleen buitengesloten zou worden, maar ook zelf geen aansluiting meer zou kunnen vinden. Uit Riemens’ onderzoek blijkt dat dit vaak wel meeviel. Ondanks dat Nederland buiten de oorlog was gebleven, bestond hier toch een bepaald *fingerspitzengefühl* om mee te kunnen draaien in de nieuwe wereldorde.

Ismee Tames

Gaemers, J., *De rode wethouder. Willem Drees 1886-1988. De jaren 1886-1940* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2006, Amsterdam: Balans, 2006, 637 blz., ISBN 90 5018 760 9).

Drees, die in 1988 op 101-jarige leeftijd overleed, krijgt een biografie in vier delen. Deel II over de periode 1940-1948 en deel III over de Indonesische kwestie zijn inmiddels verschenen. (Besproken in *BMGN*, CXIX (2004) 437-438 en CXXI (2006) 166-169) Zij zijn geschreven door de Leidse emeritus-hoogleraar Hans Daalder, de initiator van het project. Hij trok indertijd Jelle Gaemers aan als zijn assistent. Diens taak bestond aanvankelijk in het ordenen van het Drees-archief. Daarin bevinden zich vele in stenografie geschreven stukken. Als jongeman verdiende Drees de kost als stenograaf en ook toen hij van de politiek zijn beroep maakte, is hij in steno blijven schrijven. Voor de ontsluiting van het archief maakte Gaemers zich het steno eigen en ten behoeve van het project transcribeerde hij vervolgens de belangrijkste documenten. Gaandeweg kreeg het project een dusdanige omvang dat Daalder Gaemers verzocht het eerste deel over de periode tot 1940 voor zijn rekening te nemen. Op dat deel promoveerde Gaemers in 2006 bij Hans Blom, die als voorzitter van de biografieëncommissie van het Prins Bernhard Cultuurfonds een duidelijke stimulans voor dit Drees-project heeft gegeven.

Uit biografisch oogpunt doet het op het eerste oog wat merkwaardig aan dat voor de eerste helft van Drees' leven, dat 53 jaar beslaat, wordt volstaan met één deel, terwijl voor de tweede helft drie delen nodig zijn. Begrijpelijk is dat wel, want Drees groeide pas na 1940 uit tot nationaal figuur. Als minister en langjarige minister-president had hij in de naoorlogse periode een bepalende invloed op de Nederlandse politiek en samenleving. Voor de biografie is het dan ook een voor de hand liggende uitdaging om vooral die invloed te ontrafelen. Voor de duiding van Drees' daden en houding in de publieke dienst op nationaal niveau is echter grondige kennis van wat eraan voorafging onmisbaar. Het latere leven mag dan wel rijker aan verantwoordelijkheden zijn, intenser van complexiteit en daardoor interessanter, maar waarom Drees kon uitgroeien tot een van de belangrijkste politieke figuren in de twintigste eeuw, is alleen uit te leggen, als men de Drees van voor 1940 kent. In dit opzicht heeft Gaemers met zijn alleszins geslaagde boek het Drees-project een voortreffelijke dienst bewezen.

In 1907 verhuisde de Amsterdammer Drees naar Den Haag. Zijn werkzaamheden bij de Stenografische Inrichting van de Staten-Generaal maakten dat noodzakelijk. In 1904, op zijn achttiende verjaardag, had hij zich als lid van de SDAP ingeschreven bij de afdeling Amsterdam IX. Van de Haagse afdeling was Drees van stonde af aan een prominent lid. Hij maakte er snel carrière: afdelingsbestuurder, voorzitter, gemeenteraadslid, wethouder. Via de Haagse afdeling kwam hij in het landelijke partijbestuur. Daarnaast was hij jarenlang lid van Provinciale Staten van Zuid-Holland. In 1933 werd hij gekozen tot lid van de Tweede Kamer om daar in 1939 op te klimmen tot voorzitter van de SDAP-fractie.

De kern van Gaemers' boek wordt gevormd door de beschrijving van Drees' activiteiten in de Haagse gemeentepolitiek. In 1913 werd hij lid van de gemeenteraad en in 1919 wethouder, eerst van sociale zaken – overigens niet zijn eerste keus; zijn